

„Hangzavart? – Azt! Ha nekik az, / ami nekünk vigasz!”
(Illyés Gyula: Bartók)

A világhírű zongoraművész, zeneszerző és zenetudós, a modern zene egyik vezéralakja 140 évvel ezelőtt, 1881. március 25-én született Nagyszentmiklóson (Torontál vármegyében, mely Trianon óta Romániához tartozik). A budapesti Zeneakadémián zongorából Thomán István tanítványa volt, s így nagymúltú tradícióba kapcsolódott be, hiszen Thomán Lisztnek, Liszt Czernynek, Czerny meg Beethovennek volt növendéke. Zeneszerzést Koessler Jánosnál végzett. Tanulmányai befejeztével maga is tanított a Zeneakadémián 1907 és 1934 között zongorát.

Magasztos eszmék hatották át és vezérelték pályája során. „Én részemről egész életemben minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és magyar haza javát.” – írta édesanyjának 1903. szeptember 8-án.

Első műveire a német késő romantika (Brahms és R. Strauss), valamint a magyar nemzeti romantika (Liszt, Mosonyi, Erkel) művészete hatott (pl. Kossuth – szimfóniai költemény). Munkatársával és barátjával, Kodály Zoltánnal együtt tehernek érezte, hogy mennyire rátelepedett az akkori magyar zenei életre a német zenekultúra; s a tömegízlést kiszolgáló dilettáns magyarnóta-kultuszt sem tudta elfogadni.

Először magyar népzénét gyűjtött, később az összehasonlítás, a kutatás kiterjesztése végett a román, szlovák, török és arab népzénevel ismerkedett meg. A magyar parasztzene átítatta kompozícióit. Egyes műveiben a változtatás nélküli dallamot kísérettel látta el (pl. Magyar népdalok; 15 magyar parasztdal); másutt hasonlókat írt vagy az anyag motívumait használta föl (pl. Magyar képek); vagy annak szellemében teljesen újat teremtett (pl. kórusműveitől a Hegedűversenyen át a Divertimentóig). De megihlette a szlovák dalanyag, (pl. a Gyermekeknek II. füzeté, a Négy szlovák népdal, a Falun); s román hatásra is keletkezett több műve (pl. a Román népi táncok, vagy a Cantata profana).

A Cantata profana partitúrája (facsimile)

Szakítva a romantikus hagyományokkal, „új időknek új dalaival” jelentkezett, átlépett a megszokott dúr és moll világ keretein, megújítva ritmus-, dallam-, harmónia- és hangszínvilágát. A népzene lelkületéből merített tapasztalatait ötvözte a műzenéből örökölt hagyományokkal: Bach polifóniájával és ellenpontjával,

Beethoven motivikus munkájával, Debussy hangszíntechnikájával, s a klasszikusok formavilágával (szonáta, versenymű) – megteremtve vele saját, a természet aranymetszés-törvényén alapuló erőteljes, ragyogó művészi stílusát. Allegro barbaro (1911.) művében szokatlan kontrasztokat használt, a zongorát ütőhangszerként kezelte. A kékszakállú herceg vára c. mélylélektani, expresszív operájának kulcsát Ady A vár fehér asszonyában megelőlegezi: „A lelke ódon, babonás vár, mohos, gögös és elhagyott”. Az opera – melynek szilárd bázisa a magyar népzene – valóságos értelmező szótára lehetne Bartók művészetének. „Mindennél fontosabb, hogy a zeneszerző a népzene lelkét ragadja meg, hogy az beleszívódjék természetébe és áthassa teljes létét és szemléletét. A zeneszerző számára ugyanolyan természetessé kell válnia a maga zenei nyelvének, mint amilyen az anyanyelve” – írta. Stílusa az egyetemes zenei nyelvezetet is átalakította.

Gyakorta érték támadások, melyek felzaklatták és bántották, de nem térítették le útjáról. Zeneszerzői kiválóságának elismerése A fából faragott királyfi, A csodálatos mandarin c. táncjátékának bemutatójával kezdődött. 1920 után Európa-szerte hangversenyezett, elsősorban saját szerzeményei előadásával keltett nagy feltűnést. Megbecsült, elismert, ünnevelt zongoraművész és zeneszerző lett. Élete során Franciaország, Svájc, Olaszország, Ausztria, Németország, Hollandia, Belgium, Anglia, Spanyolország és Portugália után eljutott az Amerikai Egyesült Államokba és a Szovjetunióba is.

1923-ban Táncszvitje ragyogó sikert aratott. Az ifjúság zenei nevelése érdekében a 30-as években a pedagógiai fokozatosság elvét szem előtt tartva a Tíz könnyű zongoradarab és a Gyermekeknek után 44 duót komponált hegedűre, majd Mikrokozmosz címmel zongoradarabok sorozatát írta, melyek újfajta hangzásvilágba vezetnek (bitonalitás, kvartakkordok, disszonanciák, kombinált ritmusok stb.).

[Bartók: Musique pour cordes, percussion et célesta \(Orchestre Philharmonique de Radio France\) \(31:19\)](#)

Bartók Béla: Zene húros hangszerekre, ütőkre és celestára (1937)

A Francia Rádió Szimfonikus Zenekarát Alan Gilbert vezényli

[00:06](#) I. Andante tranquillo

[08:40](#) II. Allegro

[16:45](#) III. Adagio

[23:30](#) IV. Allegro molto

A Zene húroshangszerekre, ütőkre és celestára (1936) komponált műve mérföldkő a XX. századi zene történetében, s központi helyet foglal el Bartók életművében is. Ünnepi harmóniában olvad össze benne az architektonikus forma, a hangzási képzelet és a költői kifejezőmód. A Divertimentóban az emelkedettség, az átszellemültség a játékos vidámsággal párosul. Szuggesztív, szigorú szerkesztésű vonósnégyesei a hídforma remekei.

Élesen elhatárolódott a túlzott érzelmességtől, a szenvedő szentimentalizmustól. Ennek azonban nem mond ellent, hogy drámai, sőt romantikus egyéniség volt, mint minden nagy művész, akiben az értelmi készség a hősiesség iránti vonzalommal párosul. Bizonyítékul szolgálnak családtagjaihoz szóló levelei; műveinek kézírataiban lendületes írásmódja, crescendo jeleinek vaskosan húzott, széles villája, melyet a nyomtatott kották nem tudnak visszaadni; s nem utolsó sorban a fennmaradt archív felvételei, melyeken zongoristaként a XIX. század kifejezőeszközeinek teljes tárházát alkalmazta. (Hasznára válna a mai előadóművészeknek, ha mindezeket tanulmányoznák!) Zongorajátéka félremagyarázhatatlan bizonyítéka annak, hogy a tárgyilagos kottaolvasás és a virtuozitás mit sem ér, ha nincs mögötte igazi egyéniség, előadóművészi bátorság és képzelőerő. Műveinek előadásánál is a hangszínek, játéktechnikák és árnyalatok nagy, differenciált skálájára, ihletett megközelítésére számított.

Mindig megőrizte magyarságát és hirdette a népek testvérré válásának eszméjét. A fasizmus elől 1940-ben feleségével, Pásztory Dittával már korábban lekötött, hosszabb hangversenykörútra indult az USA-ba, ahonnan a II. világháború eszkalációja és egészségének megromlása miatt már nem tudott hazatérni. Az Egyesült Államokban nyomasztó megélhetési gondokkal küszködött, miközben hazája sorsa is aggodalommal töltötte el. Amerikában írta öttételes Concertóját. III. zongoraversenyének utolsó ütemeit, s a Brácsaversenyt már nem tudta befejezni. (E művek Bartók vázlatai alapján Serly Tibor befejezésével láttak napvilágot.)

1945. szeptember 26-án halt meg New Yorkban. „Pedig én is szeretnék hazamenni, de végleg” – írta halála előtt két hónappal. Életében a hazatérés nem adatott meg. Hamvai 1988-ban leltek végső nyugalmat a Farkasréti temetőben.

Bartók Béla és családjának síremléke Budapesten

(Farkasréti temető: 60/1-főút-9/12.)

A síremléket díszítő lírát mintázó fekete svéd gránit alkotást Borsos Miklós szobrászművész készítette.

Zenéjének igazát, mélységét, erőt adó voltát Illyés Gyula Bartók c. költeményében gyógyító munkaként jellemzi:

*Dolgozz, jó orvos, ki nem andalítasz;
ki muzsikád ujjjaival
tapintva lelkünk, mind oda tapintasz,
ahol a baj
s beh különös, beh üdvös irt adsz
azzal, hogy a jaj
siralját, ami fakadna belőlünk,
de nem fakadhat, mi helyettünk
– kik szívnémaságra születünk –
kizenged ideged húrjaival!*

***Dr. Radics Éva**, a grazi Zeneművészeti Egyetem nyugalmazott tanára. A Bécsi Naplóban 2006-ban megjelent írás felújított változata. ([140 évvel ezelőtt született Bartók Béla - Bécsi Napló \(becsinaplo.eu\)](http://www.becsinaplo.eu))